

Japán lakkművészet

A XIX. századi japán lakkművészetet bemutató kiállítás nyílt a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeumban.

A japán lakkművéség méltán világhírű, már a VII. század óta készülnek Japánban kifinomult, aprólékos technikákkal lakk tárgyak. A tárlat a múzeum több mint 7000 tárgyból álló japán gyűjteményének legkiemelkedőbb minőségű tárgycsoportjának, a 900 darabra tehető lakkgyűjteménynek legjobb darabjait vonultatja fel. A 2005-ös év Japán és az Európai Unió kapcsolatának az EU által támogatott emlékéve; a kiállítás része az év hivatalos eseménysorozatának.

A kiállított mintegy 250 eddig nem publikált, frissen restaurált tárgy egy része a korábbi, még feudális Japánt idézi, arannyal díszített, gazdag

háztartási készletek, kozmetikai eszközök mellett a lakk egyéb felhasználási lehetőségeit fegyverekkel, s egy szamuráj páncéllal is illusztrálva.

A japán lakk sokoldalúságát jellemzi, hogy finom, nőies, apró tárgyak díszítésére csakúgy alkalmas, mint a japán kultúra férfias oldalait megtestesítő, méltán híres fegyverek készítéséhez. A XIX. század második felét aranypor-felcsórósos (maki-e), gyöngyházberakásos tárgyakkal mutatjuk be, leginkább olyan apró, gazdagon díszített dobozakkal, melyek ritkaság értékükön túl technikai gazdagságukkal és tökélyükkel is lenyűgözik a szemlélőt.

2005. május 27. – 2006. október 15.

Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum
1062 Budapest, Andrássy út 103.

Kiállítás a Stefániában

A Stefánia Kulturális Központ valamint a Honvéd Kulturális Egyesület tisztelettel meghívja Önt, családját és barátait augusztus 18-án (csütörtök) 15.00 órára a Stefánia Galériába (1143 Budapest, Stefánia út 34.) *Tatár Antal* kiállításának megnyitójára.

A kiállítást megnyitja: *Oláh László* alezredes, a Magyar Kultúra Lovagja, a Honvéd Kulturális Egyesület titkára.

Magyarok Hágában

„Magyarország a dúnéken“ címmel négy magyar festőművész rendezett nagyszerű kiállítást Hága legszebb galériájában, a Pulchri Stúdióban június 25. és július 17. között. *Ganczaugb Miklós*, *Kováts Albert*, *Mózes Katalin* és *Turcsányi Antal* tárlatát Hollandia fővárosában *Szentiványi Gábor*, hazánk hollandiai nagykövete nyitotta meg, a szakmai méltatást *Hunyadi Szilvia* művészettörténész tartotta. A bemutatott mintegy negyven mű karakteres metszetét adja a négy művész munkásságának.

Húszéves galéria

A Kass Galéria 1985-ben nyílt meg Szegeden a Vár utcában. A galéria Kass János szegedi születésű, kétszeres Munkácsy-díjas, Erdemes Művész és Kiváló Művész munkásságát mutatja be.

Kass János 1946-ban végezte el az iparművészeti iskolát és keramikus mesterlevelet kapott. 1946–49 között az Iparművészeti, 1949–51 között a Képzőművészeti Főiskola hallgatója. 1951-ben szerzett grafikusdiplomát. 1967-től tanított az Iparművészeti Főiskola Grafikai tanszékén. A Brüsszeli Világkiállításon 1958-ban ezüstérmert nyert, Moszkvában, Brnóban, Torontóban, Pozsonyban, Sao Paolóban, s a német és magyar „Szép könyv versenyen“ kapott díjakat. 1966-ban, Lipcsében a könyvművészeti kiállításon „A világ legjobb könyve“ díjat és aranyérmert nyert.

A Kass Galériában Kass János munkásságának olyan jelentős sorozatai kerülnek bemutatásra, mint a Kékszakáll, Az ember tragédiája, a Biblia, a Hamlet, s válogatott művek a Fejek sorozatból. A fenti alkotások mellett egyéni grafikai is helyt kaptak a kiállítóterben. 1991-ben a galéria alapterületének kibővítését követően nyílt lehetőség arra, hogy időszerű kiállításokat is be lehessen mutatni. A Kass Galéria Szeged város tulajdonában és a Móra Ferenc Múzeum üzemeltetésében működik. A kiállítás helyszíne: 6720 Szeged Vár u. 7. A kiállítás megtekinthető: szeptember 11-ig.

forrás: artnet.hu

Változatok József Attila verssoraira

A József Attila emlékéhez kapcsolódva két időszakos kiállítás nyílt a miskolci Feledy-házban. Az emlékkiállítás a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum anyagából mutat be írásos és képi dokumentumokat, amelyeket a Miskolci Városi Könyvtár munkatársai válogattak össze. A „Változatok József Attila verssoraira“ című tárlat Feledy Gyula azon alkotásait vonultatja fel, melyeket a költő versei ihlettek.

A két időszakos kiállítás mellett a házban tekinthető meg *Feledy Gyula*, Miskolcon élő Kossuth-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével kitüntetett művész gyűjteményes kiállítása is. A 76 éves művész munkáiból „Régi rajzok, vázlatok“ címmel átrendezett kiállítás látható.

A kiállítás helyszíne: Feledy-ház, 3525 Miskolc, Deák tér 3.

A kiállítás megtekinthető: augusztus 31-ig.

Feledy Gyula: Kis Ikon, 1986

Vágyódások, álmok palettán kikevert színei

Valóssággá vált Álmodások, Művészetterápiás alkotások címmel, az Andrassy úti Gag Galériában pszichiátriai betegek hetvennél több alkotását tekinthették meg az érdeklődők július 8 - július 30. között. A Szigetkeresők Pszichiátriai Betegek Érdekvédelmi Közhasznú Egyesülete évente 15-25 résztvevővel szervez művészetterápiás táborokat a Nyíró Gyula Kórházban. A tárlat anyagát a 2002 és 2005 között megrendezett táborok alkotásai közül válogatták a szervezők.

A kiállítás megnyitójában Dr. Hárdi István pszichiáter, pszichológus, egyetemi tanár a művészetterápia történetéről, eredményeiről beszélt, bevezetőt Dr. Németh Attila pszichiáter, osztályvezető főorvos és Bender Márta szocioterapeuta, a Szigetkeresők Egyesületének elnöke mondott.

Mi teszi a művészt művésszé? A legfontosabb ismérvek talán a tehetség, kreativitás és az iskolázottság, ám utóbbit akár figyelmen kívül is hagyhatjuk, hiszen a legnagyobbak közül sokan nem rendelkeznek rendezett művészeti iskolázottsággal. A tehetséghez valamiféle túlérzékenység és az ugyanazt másképp látni képessége kötődik. A világot túlérzékenységgel szemlélni, másképp látni - hát nem ilyen a pszichiátriai beteg is?

Evidenciának tekintjük, hogy az alkotás tükrözi az alkotó személyiségét. Ismert, hogy számos alkotóművész szenvedett pszichés betegségben. Erről általában nem illik beszélni, illetve igyekszünk élesen elhatárolni a pszichiátriai betegséget a műalkotásoktól, mintha ez egy szégyenfolt lenne a művészre nézve. Csodáljuk Picassó kék és rózsaszín korszakában alkotott műveit, de jobban megérthetjük, ha tudunk a háttérben lévő hangulatzavaráról. Cézanne és Miro képein is nyomott hagyott - nem negatív értelemben - a visszatérő depresszió. Edward Munch legjobb képeit alkoholizmusának legsúlyosabb periódusában festette, gyógyulását követően művészetének színvonalja egyértelműen csökkent. A pszichiátriai betegség tehát befolyásolja,

Sz. Z.: Átbajlás egy másik világba

de nem feltétlenül rontja az alkotómunkát. A kreatív tehetség és a pszichiátriai betegség nem egymást kizáró tényező. A pszichiátriai betegek között is ugyanannyi - ha nem több - tehetséges ember van, mint az átlagnépességben. Nekik sokkal nehezebb kivívni az elismerést, mert sokkal kevésbé tudják képviselni érdekeiket. Ebben szeretnénk segíteni őket - hangzott el Németh Attila pszichiáter szakorvos, a Nyíró Gyula Kórház II. pszichiátriai osztályának vezetője köszöntőjében, illetve a kiállítás katalógusába írt előszavában.

A Nyíró Gyula Kórház II. Pszichiátriai Osztályán 2002 óta rendeznek művészetterápiás táborokat. A tíz napos, bentlakásos eseményen alkalmanként 10-15, pszichiátriai problémával küzdő alkotó vesz részt. A foglalkozásokat szocioterapeuta szakember vezeti, a terápiás team orvossal, pszichológussal is kiegészül. Az alkotás a pszichiátriai betegeknek éppúgy teret ad az önmegvalósításra és önkifejezésre, mint bárki másnak, emellett azonban kedvező terápiás hatása is ismert. A gondolatok képi kifejezése bizonyítottan segít a szorongások, félelmek feloldásában, a szakemberek számára pedig eszközként szolgálhat a

T. F.: cím nélkül

páciensek állapotának felméréséhez, támpontot jelenthet a kezelés során. A laikus szemlélők számára a magas színvonalú alkotások nemcsak művészi értékűk, hanem az általuk hordozott üzenetek révén is sokat adhatnak. Betekintést engednek egy elzárt világba, segítenek megérteni a pszichiátriai betegek lelki vívódásait, életérzését, gondolatait. "Minden alkotás, minden keretbe zárt kép kiszól a keretből. Talán hozzád, hozzánk. Megérint így vagy úgy, elmond valamit abból a világból, ahonnan jött, vagy van, s amiben lenni szeretne. Benyithatunk szimbolikus világukba, színeiken keresztül hosszú utazásra visznek minket, ahol az ő igazuk, az ő álmaik és vágyaik, szeretetük él.

Az elmondhatatlant ráfestik egy vászonra, egy farostlemezre, vagy éppen rajzolnak egy papírdarabra. Mi ez ha nem közlési vágy, a képi megfogalmazás morzejelei, a segítségre várók utolsó kiáltásai, vagy az örömmel az esőerdőn áttetsző

M. P.: A füst meg én

fénysugarai? Vágyódások, álmok palettán kikevert színei, egy arc pillanatba dermedt részei, a tájkép szabadságtól hangos mérföldjei. Mind-mind jelek, üzenetek, amik kétség nélkül érezhetők, olvashatók, átélhetők, és mindenek felett befogadásra vágyók" - ajánlotta a kiállítást Bender Márta szocioterapeuta, a művészetterápiás program és táborok vezetője, a közelmúltban megalapított Szigetkeresők Pszichiátriai Betegek Érdekvédelmi Közhasznú Egyesület elnöke.

Az egyesület alapvető célkitűzése, hogy támogassa és koordinálja a pszichiátriai betegek rehabilitációját, képzőművészeti képességük fejlesztését és műveik megismertetése révén elősegítse beilleszkedésüket a társadalomba. A pszichiátriai betegségek által érintett embereket a társadalmi előítéletek, anyagi, szociális problémák súlyos egzisztenciális és magánéleti válságba taszítják. A gyakran létminimum alatt tengődő, elszigetelődő betegek között komoly tehetségek rejtőznek, akik számára az alkotáshoz szükséges feltételek és eszközök csakis külső támogatással biztosíthatóak. Az egyesület amellett, hogy művészetterápiás foglalkozásokat, rehabilitációs programokat szervez, anyagilag is fel kívánja karolni a rászoruló, pszichiátriai betegségben szenvedő művészeket oly módon, hogy a képek értékesítéséből befolyó összeg jelentős részét átadja számukra, a fennmaradó összeget pedig továbbra is a segítségre várók támogatására fordítja.

M. P. M.: A pálfai pipás

Máger Ágnes és Végyvári Zsófia színházi tervei Miskolcon

A Bartók+... Miskolci Nemzetközi Operafesztiválhoz kötődően a miskolci képzőművész *Máger Ágnes* és leánya, *Végyvári Zsófia* díszlet-jelmeztervező művész zenés színházi produkciókhoz készített terveiket mutatják be a miskolci Színháztörténeti és Színészmúzeumban szeptember elejéig.

A miskolci színházi története című állandó kiállítás továbbra is megtekinthető a múzeumban. A kiállítás helyszíne: Színháztörténeti- és Színészmúzeum, Miskolc, Déryné u. 3. A kiállítás megtekinthető: szeptember 03-ig.
forrás: artnet.hu

Az Évszak Műtárgya a Szépművészeti Múzeumban

Házaspár sírköve Palmyrából

A kompozíció fő alakja díszes kereveten heverő, ivócsészét tartó férfi. Lábánál nőalak ül. Kettejük közt ifjú, aki bal kezét összetartozásuk kifejezéséként a férfi vállára teszi. A domborműre vésett arameus nyelvű felirat a férfit és a nőt név szerint említi. Tanúsága szerint a kő házaspár sírköve volt, valószínűleg a Kr.u. 3. sz. elején készülhetett. A budapesti dombormű a palmyrai sírszobrászat jellegzetes képviselője, jól példázza a palmyrai művészet kultúrák-közötti, kevert jellegét.

Palmyra a szíriai sivatag legnagyobb oázisa. Ékirásos szövegek már a Kr.e. 2. évezred elején említik. A görög-latin Palmyra név a datolyapálmára utal. A hellénisztikus kortól (Kr.e. 3-1. sz.) az Euphratésig vezető karavánutak legfontosabb állomásává, az ókori interkontinentális kapcsolatok egyik fő elágazóhelyévé vált. Innét szárazföldön (a Selyemúton) és tengeren (a Perzsa öblön át) is vezetett út Indiába és Kínába. A hellénisztikus kor végén a római birodalom bekebelezte a várost, amely a Kr.u. 2. század közepén érte el hatalma zenitjét. A 230-as évektől Palmyra a két óriás-birodalom, Róma és Irán háborújának egyik fontos szereplője, amíg végül Róma el nem foglalta és ki nem fosztotta az ellene szegülő várost. Az antik Palmyra történetének az arab hódítás vetett véget (634).

Romjai lenyűgözték Európát: újrafelfedezésére a 17. századtól került sor. Vonzerejének titka abban is rejlett, hogy a feltároló kultúra egyszerre volt ismerős és idegen. Palmyra ugyanis két világ: a Mediterraneum és a Kelet metszéspontján jött létre. Kevert volt lakossága, vallása és nyelve is. A kultúráját meghatározó görög-római elemek nem a klasszikus műveltség mindent lebíró erejét tanúsítják, hanem sokkal inkább azt a képességét, hogy formákat tudott adni más kultúrák sajátos mondanivalóinak kifejezésére. Mint annyiszor az ókori kultúrák találkozásánál, a palmyriaiak is csak azt használták fel a Nyugatról beözönlő kínálatból, amit a maguk számára érvényesnek találtak.

Az évszak műtárgya sorozat hetedik kiállítását *Jerger Krisztina* rendezte, a kiállított tárgyakról szóló ismertetőt *Nagy Árpád Miklós* írta. A kiállításorozat kurátora *Dági Marianna*.

Freund Antal kiállítása a Nemzeti Táncszínházban

A gyökerekhez való visszatérés motívuma akkor erősödik igazán meg bennünk, ha végignézzük *Freund Antal* alkotásait. Munkái anyagának többsége terrakotta, alapanyaga az agyag. Mint az egyik őselemnek, a Földnek része, speciális alapanyag az agyag, a másik őselemnek, a tűznek a segítségével kerül abba az állapotba, hogy műtárgy válhasson belőle. A szemlélődő már az első körben észlelheti, hogy a kiállított munkák témája nagyrészt az ókori mitológiákban is fellelhető. Ha a régi mitológiákat úgy fogjuk fel, mint kultúránk gyökereit, akkor még inkább nyilvánvaló a gyökerekhez való visszatérés motívuma.

Joggal kérdezhetjük tehát, miért fontos Freund Antalnak, hogy gyökereihez nyúljon vissza? A növények számára a gyökér az a megtartó erő, biztos megkapaszkodás, vagy szilárd támasz, amelyen keresztül létük, növekedésük, fejlődésük és átörökíthetőségük biztosítható. Az embernél ez ugyanígy van. Fontos az ősök, a család, az iskola a lakókörnyezet, mint gyökér- funkciókkal ellátó rendszerek ismerete és tisztelete. Ha támaszt kíván az ember, bizonyossággal csak ezekre támaszkodhat.

Ha figuráit szemléljük, feltétlenül észre kell vennünk karcsú, sokszor légiés, magasba nyúló alakjukat. Ebben az a vágy fejeződhet ki, amelyben a József Attila-i gondolat szerint születtem, elvegyültem, kiváltam triumvirátusa fogalmazódik meg. A magasba törés, a kiemelkedni vágyás, a földhöz ragadt életfelfogástól elszakadás vágya az, ami hajtóerőt adhat minden alkotó embernek.

Az agyaggal dolgozó művész számára a plasztikai megjelenítésben a festői megoldásoktól eltérő lehetőségek rejtőznek. Az anyagszerűség érzékeltetése, a formák íve, alakja, mérete, elhelyezkedése, a hangsúlyok megtalálása és kiemelése, az arányok beállítása, a harmonikus és diszharmonikus megoldások ötvözése hordozza magában a művészi gondolkodás és kifejezés lehetőségeit – írja *Lónbárd Ferenc* a kiállítás ajánlójában.

Freund Antal kiállítása a Nemzeti Táncszínház Galériájában tekinthető meg.

Festmények és videoinstallációk a Budapest Galériában

A Budapest Galériában *Lux Antal* képzőművész *Sign* című kiállításán, a művész legújabb festményei és két videoinstallációja tekinthető meg.

„Budapesten születtem 1935-ben. 1956-ban Németországba emigráltam, ahol tanulmányaimat a Stuttgarter Képzőművészeti Akadémia festő és grafika szakán folytattam. 1965-ben államvizsgáztam. Tanulmányaim

alatt – 5 évig – amerikai ösztöndíjban (Garantiefonds) részesültem. Pedagógiai tevékenységem után, 1970-től szabadfoglalkozású festő és grafikusként állítottam ki a világ különböző városaiban és kaptam számos díjat. 1980-tól – párhuzamosan a képzőművészettel – kísérleti médiaművészettel foglalkozom (videó, installáció, elektrografika). Felfedeztem magamnak egy új dimenziót, a mozgást. A 20-as évek dadaistái jutottak eszembe (Hans Richter és Viking Egerling). 1980-ban elkészíttem az első S–8-as filmemet (Sequencia). Kísérleti filmjeim után a videó lehetőségeivel kísérleteztem. Megpróbáltam a filmes narrativitást az egyszerű formai kifejezéssel párosítani, mindig arra törekedve, hogy általános érvényességnek adjak jelet. E vizuális kísérleti művek a világ minden táján bemutatásra kerülnek.“

A kiállítás a Budapest Kiállítóteremben, augusztus 21-ig tekinthető meg.

forrás: *artnet.hu*

Képzőművészet, reklám és zene szimbiózisa

A Loud & Clear című nemzetközi projektben tizenegy, képzőművészekből, zeneszerzőkből és reklámgrafikusokból álló trió közösen hozott létre rövidfilmeket. A hollandiai Bifrons Alapítvány és a kölni Ludwig Múzeum kiállítása egyedülálló abban, hogy átlépi a „magas művészet” kereteit, és összekapcsolja a vizuális kultúra távoli területeinek eltérő képi nyelvezetét.

A filmek egy része az erre a célra készített, kültéri helyszínen elhelyezett monitorokon lesz látható, illetve az épület közlekedőtereiben. Az utcai reklámhordozókra hasonlító monitorok a reklámok helyett olyan filmeket mutatnak be, melyek valamilyen módon konfrontálódnak a megszokott köztéri hirdetésekkel.

Komoróczy Tamás: DVD / részlet / 2005

A zene – mint a reklámokban általában – fontos szerepet játszik az alkotásokban. A képzőművészek a reklámgrafikusokkal konzultálva készítették el filmjüket, ehhez a zeneszerzők új műveket komponáltak. Mindegyik rövidfilm önálló alkotás, mely a képzőművészet, a zene és a reklám szimbiózisából született.

A Loud & Clear projekt alkotásai augusztus 18-ig láthatók a Ludwig Múzeumban.

Street art a Millenáris Parkban

A street art összefoglaló neve azoknak a kreatív művészeti jelenségeknek, amik az utóbbi évtizedekben, a fejlett urbanizációjú régiókban alakultak ki és terjedtek el.

A városi köztereken, az épített városi környezetben megjelenő látványvilág, a tömegmédiá vizuális termékei mellett legfontosabb meghatározója a világról alkotott képi ítéleteinknek, része mindennapi életünknek. Városlakóként elkerülhetetlenül befolyásolja közérzetünket, identitásunkat, társadalomismeretünket, turistaként pedig alapvetően meghatározza egy városról, a benne élők kultúrájáról, életminőségéről kialakított képünket. A nagyvárosok látványvilága számtalan, egymással sokszor ellentétes közösségi és egyéni akarat, vágy, elképzelés megvalósulásának összességévé, ezernyi szálból összeszövődő kaotikus textúra. Szándékos és akaratlan, indokolt és indokolatlan, üzleti és üzletileg értelmezhetetlen, legális és illegális, értékes és értéktelen vizuális elemek egymásra rakódó és egymással kommunikációba lépő, élő és folyamatosan változó szövete. A street art összefoglaló neve azoknak a kreatív, művészeti jelenségeknek, amik az utóbbi évtizedekben, a fejlett urbanizációjú régiókban alakultak ki és terjedtek el, szorosan kapcsolódva különböző zenei, sport, művészeti stb. szubkultúrákhoz, politikai aktivizmushoz. Alapvető jellemzőjük, hogy a közterület, a nyilvánosan látható tér a tevékenységük terepe, ahol a legkisebb befektetéssel a legnagyobb közönséget érhetik el vizuális üzeneteikkel. A tömör, figyelemfelkeltő formai megoldásokkal kialakított jelek a különböző technikák sajátosságait és a megvalósítás, elhelyezés – legtöbbször illegális – körülményeit viselik magukon. A különböző eljárások, műfajok, tematikák természetesen más és más szándékot, motivációt és kulturális hátteret képviselnek. A graffitik, a spray-vel vagy filccel firkált feliratok, a stencillel falra tett emblematikus képek, a matricák, a ragasztások, az átfirkált, manipulált plakátok vagy reklámok, mind egy olyan, a legális és az illegális határán egyensúlyozó, de kirobbanó kreatív energiákkal teli világról tudósítanak, amely a nagyközönség számára csak kevésbé ismert belső törvényszerűségek szerint működik és hierarchizálódik, s amelynek tagadhatatlan értékeit a közvélemény eddig nem igazán volt hajlandó elfogadni és tolerálni. A kiállítás legfontosabb célja, hogy a mindannyiunk által ismert, és sokszor, sokak negatív ítéleteit, olykor retorziókat is kiváltó jelenség halmazt úgy tárja a nagyközönség elé, hogy érthetővé váljanak a résztvevők kulturális és művészi motivációi, a művek szociológiai és esztétikai összefüggései, a jelenség történeti és művészettörténeti háttere – írja *Bencsik Barnabás* művészettörténész, a kiállítás kurátora.

A kiállítás a Millenáris Parkban tekinthető meg, szeptember 1-jéig.

Résztvevők:

Jamie Reid (UK), Peter Kennard (UK), Cat Picton Phillips (UK), Antony Micallef (UK) Gerilla propaganda, Huszár Kata, OBIE, SINE, INF, BORG, THE RANDOMROUTINES, 1000%, INDIVIDUAL, SWATCH THIS, INCONU, Bernáth Zsiga, DTM, m-city.org | vlepvet.net, bzzz.net (PL), MIND-BOMB(Ro), 2020 Romanian Stencil Archive (Ro), figa Aljač (Slo) és más szlovén, német, román, lengyel ill. magyar street artosok.

Résztvevők:

*Pipilotti Rist + Caroline Berkenbosch + S,C,P,F
Viktor&Wolf + Toek Numan + Saatchi & Saatchi
Marlene Dumas + Ryuichi Sakamoto + KesselsKramer
John M. Armleder + Hans van Manen + Fastland/Ground
Pierre Bismuth + Theo Loewendie + Strawberry Frog
Pierre Huyge + Steamboat Switzerland + KesselsKramer
Yayoi Kusama + Haukur Tomasson + Jung von Matt
Aernout Mik + Gudni Franszon + Wieden & Kennedy
Gillian Wearing + Yello + NEW®
Komoróczy Tamás + Thor Eldon + Guido Heffels
L. A. Raeven + Pupilla + Chris Rebberger*